

Мухтарбек А.Е.*

2 курс магистранты

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті

Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: yermukhanovna@list.ru

Алибекова Б.А.

э.ф.к., доцент

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті

Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: alibekova_ba@enu.kz

МЕМЛЕКЕТТІК СТРАТЕГИЯЛЫҚ АУДИТ: ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Аңдатпа. Кез келген мемлекеттің саясатының мықты болуы құрылған стратегияның дұрыстығына, ресурстарды ұтымды пайдалануына байланысты. Осыған орай қазіргі таңда әлем мемлекеттерінде стратегиялық аудиттің қалыптасу қажеттілігі пайда болды. Стратегиялық аудиттің әдістемесі бірқатар мемлекеттерде сыртқы мемлекеттік аудиттің стандарты ретінде қалыптасса, бізде, негізінен, тиімділік аудитінің бағыты ретінде қалыптасты. Жоғары аудиторлық палатаның тәжірибесіндегі стратегиялық құжаттарды тексеру тәжірибесі зерттелді. Стратегиялық аудит бағалау ретінде және тиімділік аудитінің бағыты ретінде қалыптасқандығы, ал жүзеге асырылу барысында жеке тиімділік типі немесе кешенді тиімділік аудиті мен сәйкестік аудитінің элементтері ретінде жүргізілетіндігі анықталды. Осылайша стратегиялық құжаттар аудитінде қаржылық есептілік аудиті қамтылмайтыны, стратегиялық құжаттардың құрылу кезінде көрсеткіштер мен құжаттардың арасындағы қарама-қайшылықтар бар екендігі және жеке әдістеменің жоқтығы анықталды. Аталған мәселелерді шешу үшін Канаданың бас аудиторлық кеңсесінің (GAO), Ресей Федерациясының Есеп палатасының, Қытай Халық Республикасының Мемлекеттік бақылау басқармасының (NAO) озық тәжірибелері зерттелді. GAO тәжірибесінде стратегиялық аудит кешенді қаржылық есептілік пен тиімділік аудиті ретінде жүргізілуі, Ресей Федерациясында қалыптасқан МСА «стратегиялық аудит» қабылдануы, ҚХР-да форсайт әдісінің тиімді назар аударарлық тұсы ретінде бағаланып, отандық тәжірибеде пайдалану ұсынылды. Одан бөлек стратегиялық құжаттарды қалыптастыру кезінде ТДМ-на жету үшін көзделген әр мақсатқа және оларды іске асыруға арналған арнайы көрсеткіштері зерттеліп, бекітілетіндігі отандық тәжірибеде мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарын қалыптастыру кезіндегі қарама-қайшылықтарды шешуде пайдалану ұсынылды.

Түйін сөздер: мемлекеттік аудит, стратегиялық аудит, бағалау, тиімділік аудиті, сәйкестік аудиті, қаржылық есептілік аудиті, Жоғары аудиторлық палата.

■ Кіріспе

INTOSAI-дың 2019 жылы өткен XXIII Конгрессі барысында қарастырылған маңызды тақырыптардың бірі ұлттық басымдықтар мен тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудегі жоғары аудиторлық органдардың (ЖАО) рөліне арналды [1]. ЖАО мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық даму мақсаттарын дамытудың стратегиялық құжаттарында көзделген мақсаттарға сай қол жетімділікті және ілеспе тәуекелдер мен нәтижелерді бағалау үшін стратегиялық аудитті пайдаланады.

Қазіргі таңда елімізде «Қазақстан Республикасы Жоғары аудиторлық палатасының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 26 қарашадағы № 5 Жарлығына сәйкес, Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарын іске асырудың тиімділігіне аудит жүргізу функциясы республикалық бюджетті атқару және мемлекет активтерін пайдалану бөлігінде, ал Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмалары бойынша өзге де бағыттар бойынша жүргізу бекітілген [2]. Осыған орай, мақаланың мақсаты отандық тәжірибедегі стратегиялық аудит элементтерінің қолданылуын талдап, шет ел тәжірибесін зерттеп, оның тиімді әдістерін елімізде қолдануды ұсыну. Мақсатқа қол жеткізу жолында келесі міндеттер қойылып, шешілді:

- стратегиялық аудиттің мемлекеттік аудиттің жеке бағыты ретінде қажеттілігін негіздеу;
- Жоғары аудиторлық палатасымен стратегиялық аудит элементтерінің жүзеге асырылуының қазіргі жағдайын талдау;
- стратегиялық аудитті жүзеге асыруға кері әсерін тигізетін стратегиялық құжаттарда қалыптасқан проблемаларды анықтау;
- Канада, Ресей Федерациясы мен Қытай Халық Республикасының стратегиялық аудитті жүзеге асыру тәжірибесін зерделеу;
- шет ел тәжірибесінің ұтымды тұстарын отандық тәжірибеде қолдануды ұсыну.

■ Әдебиетке шолу

Мақаланың теориялық негізін ғылыми және академиялық әдебиеттер, Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік актілері құрады. Анықталған проблемаларды шешу үшін Канаданың, Ресей Федерациясының, Қытай Халық Республикасының ақпараттары қолданылды. Талдау үшін Қазақстан Республикасы Жоғары аудиторлық палатасының аудиторлық қорытындылары негіз болды.

Қазіргі экономикалық әдебиеттерде стратегиялық аудиттің маңыздылығына сүйене отырып, оның дамуы мен тиімділігіне көп көңіл бөлінеді. Алайда, ғалымдар мен практиктердің осы ұғымға беретін анықтамаларында бірлестік жоқ. Сонымен қатар, мемлекеттік аудит саласын реттейтін қазақстандық заңнамада «стратегиялық аудит» анықтамасы көзделмеген. Өз кезегінде шетел әдебиеттеріне келетін болсақ, стратегиялық талдау және аудит туралы шетелдік ғылыми жұмыстарда стратегиялық аудитті нақты бизнес мақсаттары мен стратегияларын әзірлеу үшін пайдаланылатын ақпаратты жинау процесі ретінде қарастырады [3].

Кейбір авторлар мемлекеттік стратегиялық аудитті тұтастай алғанда ұйымның перспективаларын зерттейтін және корпоративтік деңгейдегі жағдайды жан-жақты бағалауды қамтамасыз ететін басқару аудитінің бір түрі ретінде анықтайды. Басқа авторлар мемлекеттік стратегиялық аудит ұғымын кеңейтуде. Маркетингтің ғылыми тұжырымдамасының негізін қалаушы, Ф. Котлер, стратегиялық аудитті маңызды ақпаратты, соның ішінде нақты бизнес мақсаттары мен стратегияларын әзірлеуде қолданылатын ақпаратты жинаудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырды [4].

Thompson A. A. және Strickland A. J. жазуынша, мемлекеттік стратегиялық аудит мемлекет саясатының мемлекеттік ресурстармен, стратегиялық және сыртқы климатпен және мемлекеттік органның ұстанымдарымен сәйкестік дәрежесін білдіреді [5]. Ал американдық экономист Ansoff I. стратегиялық аудит мемлекет саясаттың ұйым ресурстарымен, сыртқы климатпен және позицияларымен үйлесімділігінің белгілі бір дәрежесі ретінде түсіндірген [6].

Жалпы, мемлекеттік стратегиялық аудиттің терминологиясы мен әдістемесі негізінен корпоративтік сектордағы стратегиялық аудит саласында қолданылатын ұқсас ұғымдар мен әдістемелерге бағдарланғаның байқауға болады. Алайда, аудиттің осы екі түрінің мәні мен мақсаттары айтарлықтай ерекшеленеді, бұл мемлекеттік стратегиялық аудит үшін мамандандырылған ұғымдар мен әдістерді бейімдеу және дамыту қажеттілігін тудырады. Мемлекеттік контексттегі терминология мен әдістеменің бұл әртүрлілігі аудиторлық қызметтің тиімділігін төмендетуі мүмкін және мемлекеттік стратегиялық аудиттің біртұтас және барабар тұжырымдамалық негіздерін құру үшін тереңірек теориялық және практикалық зерттеуді қажет етеді.

■ Материалдар мен әдістер

Стратегиялық аудиттің жүргізу тәсілдерін академиялық және арнайы әдебиеттерге сүйене отырып сыни талдау және қорыту, Жоғары аудиторлық палатаның тәжірибесіндегі стратегиялық аудит элементтерін экономикалық-статистикалық әдістерді қолдана отырып

талдау, жетілдіру жолдарын анықтау үшін талдау және синтез, индукция және дедукция әдістері пайдаланылды. Талдау үшін Қазақстан Республикасы Жоғары аудиторлық палатасының аудиторлық қорытындылары негіз болды.

■ Нәтижелер мен пікірталас

Ел Президенті Қ.К.Тоқаевтың 2022 жылғы 16 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Елімізде көптеген ауқымды жобалар, бағдарламалар бар. Бірақ, түрлі себептерге байланысты оларды жүзеге асыру барысы көңіл көншітпейді. Сондықтан Парламент республикалық бюджеттің сапалы орындалуына бақылауды күшейтуі қажет» деп атап өткен болатын [7]. Осы орайда, Мәжілістің ерекше қарауына Жоғары аудиторлық палата Төрағасының есебін жылына екі рет тыңдау белгілеу арқылы стратегиялық аудит элементтерінің маңыздылығын жоғарылатып, қажеттілігін арттырды. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік аудиттің қазіргі заманғы тұжырымдамасы ұлттық қаржылық бақылау жүйесін бюджеттік саясаттың, мемлекеттік қаржыны тиімді басқарудың және қоғамдық сектордағы қаржылық бақылаудың халықаралық стандарттарының талаптарына сәйкес келтіруге бағытталған. Оны ағымдағы перспективада іске асыру бағыттарының бірі стратегиялық аудитті енгізу болып табылады.

Стратегиялық аудит жоғары аудит органдарының негізгі функцияларының бірі болып табылады, ол бір жағынан жұмсалған қаржы ресурстарының бағдарламалық құжаттармен қабылданған стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу дәрежесіне сәйкестігін анықтауға бағытталған мемлекеттік аудиттің өзіндік түрі ретінде, ал екінші жағынан қабылданған стратегиялық шешімді бағалауға және түзетуге мүмкіндік беретін басқару құралы ретінде әрекет етеді. Назар аударма кететін жәйт, стратегиялық аудит тиімділік аудитінен басты айырмашылығы оның нәтижеге емес, стратегиялық құжаттың жүзеге асыру барысына мән беретіндігінде. Яғни нәтижеге тиімді қол жеткізу үшін аралық тексерулер жүргізе отырып, тиісінше өзгерістер енгізуді талап етеді.

Мемлекеттік стратегиялық аудиттің объектілеріне елдің аумақтық даму жоспары, саланы немесе аяны дамыту тұжырымдамасы, ұлттық жобалар, мемлекеттік органдардың, облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің және ұлттық компаниялардың даму жоспарлары жатады.

Академиялық және арнайы әдебиеттерді сыни шолу стратегиялық аудитті іске асырудың екі тәсілінің бар екендігін көрсетеді:

- тиімділік аудиті ретінде;
- мемлекеттік саясатты бағалау ретінде [8, б.231].

Аталған екі тәсілге тән жалпы сипаттамасы – бұл мемлекеттік іс-шара мен оның салдары арасындағы себеп-салдарлық байланысты талдау.

Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарының тиімділік аудиті сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүргізу қағидаларында көзделген тәртіппен жүзеге асырылады [9]. Ол өз кезегінде жоспарлау, жеке мемлекеттік аудитті жүргізу, аудитті қорытындылау кезеңдерінен тұрады.

Ал Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарын бағалау әдістемесі 2015 жылы 30 қарашада бекітілген «Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарына, ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің және ұлттық компаниялардың даму жоспарлары және мемлекет акционері болып табылатын ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің, ұлттық компаниялардың іс-шаралар жоспарларына бағалау жүргізу қағидаларына» сәйкес жүргізіледі [10]. Ол өз кезегінде жоспарлау, өткізу, есеп жасау, бағалау қорытындыларын іске асыру кезеңдерінен тұрады.

Мемлекеттік жоспарлау Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуына, әл-ауқаты мен қауіпсіздігіне қол жеткізуде маңызды рөл атқарады. Дегенмен, осы процесте жүргізілетін ағымдағы тиімділік аудиті жеткіліксіз болуы мүмкін. Бұл аудит көбінесе ресми процедуралардың орындалуын және жоспарлардың орындалуын бағалаумен шектеледі, бірақ

ол әрқашан бұл әрекеттердің қаншалықты тиімді екенін және олардың стратегиялық мақсаттарға қалай ықпал ететінін терең талдай алмайды. Бұл тұрғыда стратегиялық аудит жоспарланған нәтижелерге қол жеткізуді тереңірек және жан-жақты бағалау және мемлекеттік қызметтегі ықтимал жақсартуларды анықтау үшін қажетті құралға айналады.

Теориялық тұрғыдан алғанда, мемлекеттік аудиттің халықаралық стандарттарында айтылғандай, мемлекеттік саясатты бағалау үш түрлі кезеңнен басталуы мүмкін [11]:

1) алдын ала бағалау нақты мемлекеттік саясатты іске асыру немесе мекеме құрылғанға дейінгі бағалау түрі;

2) ағымдағы бағалау саясатты іске асырумен және орындаумен бір мезгілде жүргізілетін ілеспе бағалау. Мұндай бағалауды жүргізу туралы шешім мемлекеттік саясатты іске асыру туралы заңнама қолданысқа енгізілген сәтте қабылдануы мүмкін;

3) кейіннен бағалау: ретроспективті талдау, шолу. Кейде мұндай кейінгі бағалау саясатты іске асырудың басында тікелей айтылады.

Біздің жүргізген зерттеулеріміз Жоғары аудиторлық палатасымен стратегиялық аудит элементтерін жүзеге асыруда жоғарыда аталған тәсілдер қолданылатындығы анықталды (1 – сурет).

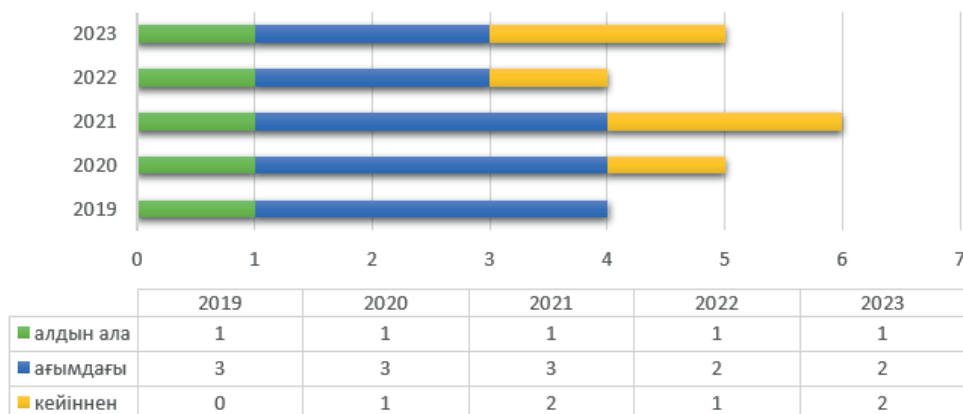

1 – сурет. Қазақстан Республикасында жүргізілетін тиімділік аудитіндегі стратегиялық аудит элементтері

Дереккөз: авторлармен құрылған [5, 6]

Стратегиялық құжаттарға Қазақстан Республикасының Жоғары аудиторлық палатасының жыл сайынғы аудит объектілерінің тізбесіне сай аудиторлық іс-шаралар жүргізіліп келеді.

Соңғы 5 жылда жүргізілген аудиторлық іс-шара көлеміне қарасақ, соңғы жылдары аудиторлық іс-шара көлемі артуда, сәйкесінше әр жылы жоспардың 10%-ына жуық стратегиялық құжаттарға тексеру жүргізіліп келеді. Стратегиялық аудит элементтері бар аудиттерге тоқталсақ, жалпы іс-шараның ішінде алдын ала бағалау 2019 жылы – 25%, 2020 жылы – 20%, 2021 жылы – 16,6%, 2022 жылы 25% жүргізілсе, ал 2023 жылы – 20% жоспарланып отыр. Ал ағымдағы бағалау 2019 жылы 75%, 2020 жылы 60%, 2021 жылы 50%, 2022 жылы 50% жүргізілсе, ал 2023 жылы 40% жүргізу жоспарланып отыр. Кейіннен бағалауға тоқталсақ 2019 жылы жүргізілмеген, 2020 жылы 20%, 2021 жылы 33,4%, 2022 жылы 25% жүргізілсе, 2023 жылы 40% жоспарланып отыр. Бұл көрсеткіштерден Жоғары аудиторлық палатасының тәжірибесінде ағымдағы бағалауға көп мән беретіндігін байқауға болады. Тек соңғы жылдары кейіннен бағалауға назар аударылып жатыр. Сонымен қатар жеке бюджеттік бағдарламаларға Республикалық бюджет жобасын оның шығыстарының негізгі бағыттары бойынша алдын ала бағалау ретінде жүргізілетіндігін байқаймыз (2-сурет).

2 – сурет. Қазақстан Республикасының Жоғары аудиторлық палатасымен 2019-2023 жж қаржылық, сәйкестік және тиімділік аудиттертерінге стратегиялық аудит элементтерінің жүргізілген кезеңдері бойынша бөлінісі

Дереккөз: авторлармен құрылған [12]

Стратегиялық аудит элементтері қаржылық, сәйкестік және тиімділік аудиттерінде байқалады. Сәйкесінше қазіргі таңда Жоғары аудиторлық палатасымен жүргізіліп жатқан стратегиялық аудит элементтерін талдап қарасақ стратегиялық құжаттарға кешенді сәйкестік пен тиімділік аудиті жүргізілуде.

1-кесте. Жоғары аудиторлық палатамен 2019-2023 жж жүргізілген стратегиялық аудит элементтері бар мемлекеттік аудит типтері бойынша құрамы мен құрылымы

№	Көрсеткіштер	2019		2020		2021		2022		2023	
		Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%
1	Стратегиялық элементтері бар аудит – барлығы	3	100	4	100	5	100	3	100	4	100
1.1	Тиімділік аудиті	0	0	1	25	1	20	1	33,3	1	25
1.2	Тиімділік аудитімен кешенді жүргізілген сәйкестік аудиті	3	100	3	75	4	80	2	66,6	3	75

Дереккөз: Жоғары аудиторлық палата ақпараттарының негізінде авторлармен құрылған [12]

Кестеден көріп отырғанымыздай, соңғы бес жылда стратегиялық аудит элементтері бар аудиттердің басым бөлігі тиімділік аудитімен кешенді жүргізілген сәйкестік аудиті болса, тиімділік аудиті ретінде жеке жүргізілуі 20-25%-ды қамтып отыр, ал қаржылық есептілік аудитінің мүлдем болмағанын байқаймыз. Бұл бағдарламаларды тексеруде кейбір аспектілерді қадағалауын қамтымау тәуекелін тудырып отыр.

Жүргізілген зерттеулер стратегиялық аудиттің қалыптасуына теріс әсер ететін проблемаларды анықтауға мүмкіндік берді.

Елімізде қабылданған стратегиялық құжаттардың көрсеткіштерінің арасында қарама-қайшылықтар байқалады. Мәселен, көп балалы отбасыларға, толық емес отбасыларға және табысы төмен, мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға несие беруге

арналған «Бақытты отбасы» бағдарламасы іске қосылған болатын [13]. Бағдарлама аясында 4 балалы отбасы 50 шаршы метрлік үйге ие болған, яғни адам басына шаққанда 8 шаршы метрді құрайды [14]. Одан бөлек Қазақстан Республикасының «Тұрғын үй қатынастары туралы» 1997 жылғы 16 сәуірдегі Заңына сәйкес қарастырсақ, әр адамға кемінде он бес шаршы метр және көп дегенде он сегіз шаршы метрге дейін берілу тиесілі [15]. Бұл өз кезегінде құжаттар арасындағы қарама-қайшылықтарды көрсетеді.

Осы күнге дейін жүзеге асырылған стратегиялық аудит элементтері бар тиімділік аудиті қорытындыларын зерделеу негізінде бірқатар бағдарламалық құжаттарда өзара қарама-қайшылықтарының бар екеніне көз жеткіздік. Мәселен, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының іске асырылуын аралық бағалауға және ақпараттандыру саласындағы мемлекет активтерінің пайдаланылу тиімділігіне жүргізілген нәтижелері туралы аудиторлық қорытындыда бірқатар проблемалар кездескен [16]. Ақпараттық коммуникацияларды түзуде маңызды рөл электрондық құжат айналымына берілді. Аталған мәселені шешу үшін 20 жылдан астам уақыт бойы 6 кезеңнен тұратын мемлекеттік бағдарламалар қалыптасты. Соңғы кезең «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасына негізделді, Жоғарғы аудиторлық палатаның жүргізген аудит қорытындысына сәйкес қарастырсақ, мемлекеттік бағдарлама мемлекеттік органдардың қызметін цифрландыру процесімен толықтай қамтылмаған. Мәселен, жалпы саны 25 ОМО ақпараттық жүйелерді әзірлеуді іске асырған, бірақ Мемлекеттік бағдарламада тек 11 ОМО мемлекеттік органдардың қызметін цифрландыру шеңберінде көзделген. Сонымен қатар, нәтижеге қол жеткізу үшін бағдарламаның мақсатының (экономикалық өсуге қол жеткізу; халықтың өмір сүру деңгейін арттыру; цифрлық экономикаға көшу) негізгі бағдары қандай болатыны туралы түсінік бермейді. Мемлекеттік бағдарламаны әзірлеу кезінде оның көрсеткіштерінің жеткілікті түрде сапалы жоспарланбағаны байқалуда. Мемлекеттік бағдарламаның барынша ірі және маңызды экономикалық, әлеуметтік және басқа да міндеттерді шешуге негізделген шаралар кешенінің қисынды өзара байланысы байқалмайды. Бұл мәселелер стратегиялық құжаттардың өзара байланысының дұрыс қалыптаспағанын көрсетті.

Қазақстан Республикасында стратегиялық аудиттің даму перспективаларын анықтау мақсатында Канаданың, Ресей Федерациясының (бұдан әрі – РФ), Қытай Халық Республикасының (бұдан әрі – ҚХР) тәжірибесі зерделенді.

Канаданың бас аудиторлық кеңсесі (OAG) Парламентке аудит кезінде жиналған Мемлекеттік бағдарламалар мен қызмет туралы объективті фактілерге негізделген ақпарат пен сараптамалық қорытындылар беру арқылы қызмет етеді [17]. Парламентшілер үкіметтің қызметін қадағалау үшін OAG есептерін пайдаланады және федералды үкіметті мемлекеттік қаражатты пайдаланғаны үшін жауапкершілікке тартады. Стратегиялық аудитінің мақсаты – «Канаданың 2030 жылға дейінгі ұлттық стратегиясы: бірге алға жылжу» стратегиясында көзделген мақсаттарға жету деңгейін бағалау, БҰҰ бекіткен ТДМ жету көрсеткіштерінің тиімділігін қарастыру. OAG стратегиялық аудитін жүргізудің біздің тәжірибеден өзгешелігі тиімділік аудитімен кешенді жүргізілген қаржылық есептілік аудитін жүргізеді, бұл стратегиялық жоспарлау мен мемлекеттік бюджетті жоспарлаудың қаншалықты орындылығын анықтауға зор септігін тигізеді.

Жалпы стратегиялық аудитті жүргізу негізгі 3 кезеңді қамтиды: жоспарлау, сараптама, есеп беру. Стратегиялық аудитті жоспарлауда келесідей көрсеткіштер назарға алынады:

- 1) құжатты әзірлеу тиімділігі;
- 2) мақсаттарды нақты индикаторға байланыстыру;
- 3) бір жағынан негізгі басымдықтар мен іс-қимыл жоспарлары мен мақсаттар арасындағы өзара байланыс;
- 4) Федералды тұрақты даму стратегиясында көрсетілген іске асыру стратегияларын әзірлеу үшін қоршаған орта және климаттың өзгеруі жөніндегі Канаданың тұрақты даму басқармасы белгілеген критерийлерге сәйкестік;
- 5) ТДМ Федералды тұрақты даму стратегиясына біріктірілуі;

- 6) мақсаттар жақсы сапаға жету сипаттамаларына ие болуы;
- 7) мақсаттардың нәтижеге бағдарлануы;
- 8) көрсеткіштерді бағалау мүмкіндігі;
- 9) стратегия жобасында Канада үкіметінің барлық ағымдағы экологиялық басымдықтары көрсетілуі.

Канадада атап өтетін өзгешелік мемлекеттік аудит барысында көрсеткіштерді белгілеуінде көрсеткіштерді бағалау мүмкіндітері жеке қарастырылады. Бұл аудитті жүргізудің сапалы әдістемесін қамтиды.

Біздің тәжірибеден тағы бір ерекшелік OAG қоршаған орта және тұрақтылық жөніндегі комиссар (Commissioner of the Environment and Sustainable Development (бұдан әрі – CESD) арқылы стратегиялық мақсаттарға мониторингті 3 жолмен жүргізеді:

- 1) әр 2-3 жыл сайын CESD – Келесі мемлекеттік Тұрақты даму стратегиясының жобасын қайта қарайды;
- 2) әр 2-3 жыл сайын CESD Үкіметтің қазіргі федералды тұрақтылық Стратегиясының орындалу барысы туралы есебін қарастырады;
- 3) Жыл сайын CESD таңдалған департаменттер мен агенттіктердің өздерінің тұрақтылық стратегиялары арқылы үкіметтің федералды тұрақтылық стратегиясында көрсетілген мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізуді қандай деңгейде қолдайтынын бақылайды және хабарлайды.

OAG сонымен қатар, алдағы жылдарға арналған федералды тұрақты даму стратегиясының жобасына түсініктемелер беріп отырады. Мысалы, 2022-2026 жылдарға арналған федералды тұрақты даму стратегиясының жобасына түсініктеме берілген [18]. Онда ТДМ мақсаттарына жетуге негізделген 2019-2022 жылдарға арналған федералды тұрақты даму стратегиясының 32 тапсырмасымен салыстырғанда 2022-2026 жылдарға арналған 27 жаңа тапсырма және алдыңғы стратегиядан 23 тапсырма қайта алынғаны туралы ақпарат және олардың дұрыс, әрі нәтижеге бағдарланып таңдалғанына бағалау жүргізілген.

Бұдан бөлек Канаданың 2019-2022 жылдарға арналған федералды тұрақты даму стратегиясының жобасына шолу және ескертулер құжаты дайындалған [19]. Онда ТДМ-на жету үшін көзделген әр мақсатқа келесідей критерийлер қойылу керектігі туралы ұсыныс берілген: анық болуы, өлшенуі, орта мерзімді көзқарастың болуы, федералды үкіметтің юрисдикциясына жатуы, министрліктердің тапсырмаларына жауап беру, негізгі мәліметтер мен экологиялық көрсеткіштерден хабардар болуы, Канада Үкіметінің басымдықтарымен келісу. Ал іске асыру стратегиясына келесі критерийлер қойылуы туралы ұсыныс берілген: Канада Үкіметінің жоспарланған әрекеттері, федералды тұрақтылық стратегиясының мақсаттарымен байланыс, түсінікті тіл, сәйкестілік. Бұл критерийлер әр стратегияның нәтижелі болуына зор ықпалын тигізеді.

Әлем елдері ішінде стратегиялық аудиттің дамуында көшбасшы болып келе жатқан Ресей тәжірибесінің алар орны зор. Ондағы үлкен ерекшелік – ең алғаш рет «стратегиялық аудит» туралы стандарттың қалыптасуы [20]. Ресейдің тәжірибесінде стратегиялық аудит алдын ала аудит, жедел бақылау және кейіннен аудит (бақылау) нысанында бақылау және сараптамалық-талдау іс-шараларын ұйымдастыру және жүргізу, оның ішінде бағдарламаларды іске асырудың тұрақты мониторингін көздейтін жолдармен жүргізілуі мүмкін.

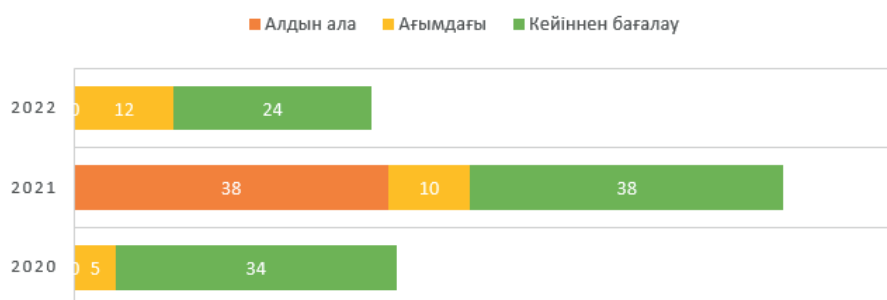
Ресейдің тәжірибесіндегі стратегиялық аудиттің тағы бір ерекше тұсы - стратегиялық аудиттің қорытындылары бойынша дәлелденген нәтижелер мен объективті қорытындылар алуға мүмкіндік беретін зерттеу дағдыларын қолдану және үздіксіз дамыту қажеттілігін қамтитын кәсіби құндылықтарды қалыптастыруында. Стратегиялық аудиттің кәсіби құндылықтары зерттеу жұмыстары мен эксперименттерге мүмкіндік беретін ортаны қалыптастыруды көздейді.

Кәсіби құзыреттілік және стратегиялық аудит жүргізу үшін қажетті дағдылар мынадай негізгі білім мен дағдыларды қамтиды:

- 1) ғылыми және аналитикалық мәтіндерді талдау және олармен жұмыс істеу (Оқу, негізгі идеяларды бөліп көрсету, реферат, қажетті әдебиеттерді іздеу);
- 2) нәтижелілік пен әсерді бағалауды, бағалау сипатындағы стратегиялық аудит мәселелерін тұжырымдауды қоса алғанда, стратегиялық аудиттің дизайнын құру;
- 3) сандық және сапалық деректерді жинау, сандық, сапалық және аралас зерттеулер жүргізу;
- 4) өзгерістер теориясын білу (логиканы түсіну);
- 5) экономика негіздерін, ұйым менеджментін, стратегиялық басқаруды, бағдарламаларды, жобаларды, процестерді, тәуекелдерді басқарудың халықаралық және ресейлік стандарттарын білу;
- 6) дәлелдеу саясатының негіздерін білу, Мемлекеттік басқарудың тиісті сапасын сипаттайтын деректер мен бағалаудың басқа да қағидаттары негізінде шешімдер қабылдау; аудит (бақылау) объектісінің қызмет саласының ерекшелігімен айқындалатын басқа да дағдылар.

Стратегиялық аудиттің көрсеткіштерін қалыптастыру кезінде көрсеткіштер келесідей талаптарға сай болуы керек: сәйкестік, толықтық, сенімділік, бейтараптық, түсініктілік. Стратегиялық аудит жүргізу кезінде критерийлердің мынадай түрлері қолданылады: нәтижелілік, өзектілік, ынталандырудың тұрақтылық критерийі, негізділік, келісімділік, қамту (масштаб), ықпал ету, әсер ету, тұрақтылық критерийлері.

РФ Есеп палатасының тәжірибесін зерттеу барысында жылдық есептерде мемлекеттік бағдарламаларға жүргізіліп отырған алдын ала, ағымдағы және кейіннен бағалау қорытындыларын алуға болады. Бұл өз кезегінде халыққа ашық, анық ақпараттың мәлім болуын қамтамасыз етеді.

3 – сурет. Ресей тәжірибесіндегі стратегиялық аудит
Ескерту: дереккөздер негізінде авторлармен құрылған [21, 22, 23]

2020 жылы 34 мемлекеттік бағдарламаға кейіннен бағалау жүргізілген, ал 2021 жылы бағдарламаларға кейіннен бағалау жүргізіліп, қосымша 38 бағдарламаға алдын ала бағалау, яғни мемлекеттік бағдарлама бекітілген кезде бөлінген қаражаттың қаншалықты тиімділігіне бағалау жүргізілген. Ал 2022 жылы 2021 жылы қабылданған 38 бағдарламаның 24-іне кейіннен бағалау жүргізілген.

Ағымдағы бағалауға тоқталсақ, стратегиялық мақсаттарға сай жүргізіліп отырған. Ашық деректерге сай 2020 жылы 5 бағыт, 2021 жылы 10 бағыт, 2023 жылы 12 бағыт бойынша жүргізілген. Бұл өз кезегінде стратегияның қаншалықты тиімді жүзеге асырылып жатқанын дер кезінде бағалауға бағытталған.

Қытайдың мемлекеттік аудиттің жоғары органы National Audit Office (NAO) болып табылады, ол бюджет қаражатын жұмсаудың тиімділігі мен үнемділігін арттыру мақсатында Ұлттық жобаларға жыл сайынғы талдау мен бағалауды жүзеге асырады [24]. Стратегиялық жоспарлау жүйесінің мерзімінің әртүрлілігіне байланысты оны бағалауда түрлі аналитикалық талдау жұмыстары жүргізіледі. Бағдарламаны іске асыру басталғанға дейін немесе ол аяқталғаннан кейін бағалау жүргізуге ниетті ұйымдар келесі әрекеттер тізбегін ұстанады:

- 1) бағдарламаның мақсатын және оны тікелей алушыларды анықтау;
- 2) бағдарламаның әлеуметтік инвестициялар санатына жататындығын белгілеу;
- 3) құндылық бірліктерінде көрсетуге болатын бағдарламаның әлеуметтік нәтижелерін немесе әсерлерін анықтау;
- 4) таңдалған жоспарлау көкжиегіндегі әлеуметтік экономикалық нәтижелердің мәндерін бағалау үшін болжамдар жасау;
- 5) ресурстық шығындардың жалпы көлемін анықтау және бағдарламаның толық құнын есептеу;
- 6) құндық бірліктермен көрсетуге болатын бағдарламаның әлеуметтік жетістіктерін бағалау.

Қазіргі таңда Қытайда стратегиялық құжаттарды тексерудің тағы бір әдісі ретінде форсайт жүйесі (ағыл. «foresight» - болжау) тиімді пайдаланылады [25, б. 8]. Форсайттың әдіс ретіндегі мәні – форсайт рәсіміне қатысушылар ұсынатын ұйымның немесе қызмет саласының қол жетімді стратегиялық мүмкіндіктерін қабылдауды кеңейту. Кез-келген форсайт әдісінің негізгі әдістемесі қызметтің төрт деңгейін қамтиды:

- қазіргі (тәуекел карталарымен жұмыс, қатысушылардың мәлімдемелері, модерация);
- болашақ (болжамды әдістер, перспективалармен жұмыс және т. б.);
- жоспарлау (стратегиялық талдау, басымдықтарды анықтау);
- нетворкинг (форсайт қатысушыларының диалогы мен қатысуын құруға бағытталған құралдар).

Форсайт ұзақ мерзімді даму жоспарларының барлық спектрін қарастыруға, перспективаларды бағалауға және әртүрлі салалардағы ең қажетті және қолайлы шешімдерді таңдауға көмектеседі. Менеджменттің осындай құралын мемлекеттік стратегиялық аудитте қолдана отырып, ұйымның, аймақтың және тұтастай елдің экономикасын мемлекеттік басқару және дамыту үшін бақылаудың тиімділігі мен маңыздылығын арттыруға болады.

Қытай Халық Республикасының тәжірибесінің тиімді ұтқыр тұстарының бірі қабылданған ұлттық жобаларға жыл сайынғы талдау мен бағалау жұмыстарын мемлекеттік аудиттің жоғары органы НАО-мен жүргізілуі, бұл құзыреттілік бағдарламалардың әлеуметтік-экономикалық тиімділігін бағалай отырып, әртүрлі мәселелерді шешуге арналған бірнеше аналитикалық әдістерді қолдануды қамтиды. Стратегиялық құжаттардың күтілетін шығындары мен әлеуметтік жетістіктерінің арақатынасын перспективалық талдау оңтайлы таңдау жасауға және негізделген шешім қабылдауға уақытылы түзетіп отыруға көмектеседі.

■ Қорытынды

Зерттеу барысында анықталған проблемалар белгілі бір деңгейде тиісті бақылаудың болмағанынан, жоспарлау жүйесінің тиісті индикаторлары қамтылмағанын анықтады. Бұл өз кезегінде еліміздің 2025 жылға дейінгі стратегиялық жоспардың көздеген мақсаттарын толыққанды орындамайды, нәтижесінде бюджеттеуді жоспарлау, мемлекеттік қызметтер көрсету және т.б. сияқты түпкі процестер нәтижелілігінің болмауы тәуекелдері туындайды. Стратегиялық құжаттар арасындағы қарама-қайшылықтарды болдырмау үшін Канада тәжірибесіндегідей мақсаттардың нәтижеге бағдарлануы, көрсеткіштерді бағалау мүмкіндігі сынды көрсеткіштерді қалыптастыруды қажет деп санаймыз. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бағалау қорытындыларына талдау жүргізіп, одан әрі пысықтап, «Цифрландыру, ғылым және инновациялар есебінен технологиялық серпіліс» ұлттық жобасының мақсаттары мен индикаторларына критерийлер қою арқылы бағалауды оң деп санаймыз және ұлттық жобаның түйінді индикаторларын іске асырудан болатын тиімділікті және олардың елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсерін есептеу әдістемесін әзірлеу қажет деп ойлаймыз.

Сонымен қорытындылай келе, елімізде стратегиялық жоспарлау жүйесінің құжаттарын бағалау қалыптасқан әдістемеге сай жүргізіледі. Десе де, қазіргі таңда құжаттарды

тексеріп, бағалау негізінен тиімділік аудиті мен сәйкестік аудитінің қосарлы жүргізілуі арқылы орындалуда. Бұл орайда, мемлекеттік стратегиялық аудиттің өзін жеке аудит ретінде қалыптастыру дамушы мемлекеттердің тәжірибелерінде кездесетіндігін есепке ала отырып, біріншіден, Қазақстан Республикасында жеке мемлекеттік стратегиялық аудит ретінде тану ұсынылады. Екіншіден, Канада тәжірибесіндегідей стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуді тексеру үшін қаржылық есептілік аудитімен кешенді түрде тиімділік аудитін жүргізу мәселені бағалаудың тиімді методикасын қамтымақ. Үшіншіден, стратегиялық аудитке кері әсерін тигізетін стратегиялық құжаттардың арасында немесе көрсеткіштер арасында болатын қарама-қайшылықтарды шешуде Канада тәжірибесіндегі ТДМ-ның әр мақсатына нақты критерийлер қою тәжірибесін қолдану стратегиялық қарама-қайшылықтардың болу тәуекелін сейілтпек. Біздің практикадағы стратегиялық құжаттардың ерекшелігін ескере отырып, стратегиялық құжаттар иерархиясындағы әр құжаттың мақсаты мен индикаторларына қойылатын көрсеткіштерді енгізу бұндай проблемаларды болдырмайды деп есептейміз. Төртіншіден, Ресей Федерациясындағы «стратегиялық аудит» мемлекеттік аудит стандарты сияқты, стратегиялық аудиттің сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандартын қалыптастыру қажет деп санаймыз. Бесіншіден, еліміздің тәжірибесіне қарасақ, аудит объектілерінің тізіміне сай белгіленген мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларға аралық немесе қорытынды бақылау жүргізеді. Егер Қытай тәжірибесіне негізделі жыл сайынғы ұлттық жобаларға бақылау жүргізуді Жоғары аудиторлық палатаның функцияларына қоссақ, стратегиялық құжаттардың орындалу деңгейінің сапасын арттыруға әсер етеді деп ойлаймыз. Десе де бұл өз кезегінде кадр мәселесін және республикалық бюджеттен қаржыландыру көлеміне тікелей байланысты болмақ. Жаңа Қазақстанды құруда стратегиялық аудит жемқорлықтың алдын алып, өмірдің барлық саласын өзгертіп, реформалар дәуірін өз қолымызбен жасауға үлкен септігін тигізеді деген үміттеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Халықаралық жоғары аудит органдары ұйымының сайты (INTOSAI). Электрондық ресурсы – URL: <https://intosai.org/>
2. «Қазақстан Республикасы Жоғары аудиторлық палатасының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 26 қарашадағы № 5 Жарлығы. Электрондық ресурсы – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2200000005>
3. Ohta Y. The role of audit evidence in a strategic audit //Journal of Accounting and Public Policy. – 2009. – T. 28. – №. 1. – С. 58-67.
4. Kotler F. Fundamentals of marketing: trans. from English M.: Rostinter, 1996. 654 p.
5. Thompson A.A., Strickland A.J. Strategic management. The art of strategy development and implementation: translated from English / edited by L.G. Zaitseva, M.I. Sokolova. M.: Banks and Exchanges, UNITY, 1998. 577 p.]
6. Ansoff I. New corporate strategy: trans. from English St. Petersburg: Peter Com, 1999. 258 p, стр. 113
7. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаевтың 2022 жылғы 16 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» Қазақстан халқына Жолдауы. Электрондық ресурсы – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-1622340>
8. Алибекова Б. А. Мемлекеттік аудит (ілгерілетілген). Оқу құралы. – Нұр-Сұлтан: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2022 – 288 б.
9. «Сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің 2020 жылғы 30 шілдедегі № 6-НҚ нормативтік қаулысы. Электрондық ресурсы – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021070>
10. «Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарына, ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің және ұлттық компаниялардың даму жоспарларына және мемлекет акционері болып табылатын ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің, ұлттық компаниялардың іс-шаралар жоспарларына бағалау жүргізу қағидалары» Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің 2015 жылғы 30 қарашадағы № 16-НҚ нормативтік қаулысы. Электрондық ресурсы – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012513>
11. INTOSAI кәсіби стандарттар жүйесі. Электрондық ресурсы – URL: <https://www.issai.org/>
12. Қазақстан Республикасының Жоғары аудиторлық палатасының ресми сайты. Электрондық ресурсы – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep?lang=kk>
13. Қазақстан Республикасының Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы. Электрондық ресурсы – URL: <https://primeminister.kz/kz/news/reviews/k-azak-standa-k-olzhetimdi-baspanany-k-alay-alug-a-bolady-7-20-25-bak-ytty-otbasy-zh-ne-skeri-baspana>
14. «Бақытты отбасымен» баспаналы болғандар. 2%-бен үй алғандар не дейді? Электрондық ресурсы – URL: <https://informburo.kz/kaz/baytty-otbasymen-baspanaly-bolandar-2-ben-y-alandar-ne-deyd.html>
15. «Тұрғын үй қатынастары туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 сәуірдегі №94 Заңы. Электрондық ресурсы – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000094_
16. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының іске асырылуын аралық бағалауға және ақпараттандыру саласындағы мемлекет активтерінің пайдаланылу тиімділігіне жүргізілген нәтижелері туралы аудиторлық қорытынды. Электрондық ресурсы – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents/details/320509?lang=kk>

17. Канаданың бас аудиторлық кеңсесінің ресми сайты (OAG). Электрондық ресурс – URL: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/au_fs_e_371.html
18. 2022-2026 жылдарға арналған федералды тұрақты даму стратегиясының жобасына түсініктемелер. Электрондық ресурс – URL: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/esd_fs_e_43324.html
19. 2019-2022 жылдарға арналған федералды тұрақты даму стратегиясының жобасына шолу және ескерту. Электрондық ресурс – URL: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/Francais/esd_fs_f_44098.html#app2
20. Ресей Федерациясының Есеп палатасы алқасының қаулысымен бекітілген 2020 жылғы 10 қарашадағы №17 ӨК «Сыртқы мемлекеттік аудит (бақылау) стандарты. СГА 105 «Стратегиялық аудит». Электрондық ресурс – URL: <https://ach.gov.ru/upload/iblock/d57/d573b890bbe331d3707d2c98a4bf20f1.pdf>
21. Ресей Федерациясының Есеп палатасының 2020 жылғы жұмысы туралы есеп. Электрондық ресурс – URL: https://ach.gov.ru/reports/report_2020
22. Ресей Федерациясының Есеп палатасының 2021 жылғы жұмысы туралы есеп. Электрондық ресурс – URL: https://ach.gov.ru/reports/report_2021
23. Ресей Федерациясының Есеп палатасының 2022 жылғы жұмысы туралы есеп. Электрондық ресурс – URL: https://ach.gov.ru/reports/report_2022
24. Қытай Халық Республикасының мемлекеттік бақылау басқармасы. Электрондық ресурс – URL: <https://www.audit.gov.cn/en/index.html>
25. Соколов А. В. Стратегии Форсайт: взгляд в будущее // Форсайт. 2007. № 1. С. 8–15.

REFERENCES:

1. Khalykaralyk zhořary audit organdary yymynun saity (INTOSAI). Ehlektrondyk resurs – URL: <https://intosai.org/>
2. «Қазақстан Respublikasy Zhořary auditorlyk palatasynun keibir maseleleri turaly» Қазақстан Respublikasy Prezidentiniń 2022 zhyly 26 qarashadaғы № 5 Zharlyғы. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2200000005>
3. Ohta Y. The role of audit evidence in a strategic audit // Journal of Accounting and Public Policy. – 2009. – T. 28. – №. 1. – S. 58-67.
4. Kotler F. Fundamentals of marketing: trans. from English M.: Rostinter, 1996. 654 p.
5. Thompson A.A., Strickland A.J. Strategic management. The art of strategy development and implementation: translated from English / edited by L.G. Zaitseva, M.I. Sokolova. M.: Banks and Exchanges, UNITY, 1998. 577 p.]
6. Ansoff I. New corporate strategy: trans. from English St. Petersburg: Peter Com, 1999. 258 p, str. 113
7. Қазақстан Respublikasynun Prezidenti Қ.К.Тоқаевтың 2022 zhyly 16 nauryzdaғы «Zhaңa Қазақстан: zhaңaru men zhaңyru zholY» Қазақстан halkyna Zholdauy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakhstan-halkyna-zholdauy-1622340>
8. Alibekova B. A. Memlekettik audit (ilgeriletgen). Оқу құралы. – Нұр-Сұлтан: L.N.Gumilev atynday EYU, 2022 – 288 b.
9. «Syrtky memlekettik audit zhaңe qarzhylyk bakylau zhyrgizu qaridalaryn bekitu turaly» Respublikalyk byudzhettiń atqaryluyn bakylau zhenindegi esep komitetiniń 2020 zhyly 30 shildedegi № 6-NK normativtik qaulysy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021070>
10. «Қазақстан Respublikasy Memlekettik zhosparlau zhyiesiniń qzhattaryna, ylttyk basqarushy kholdingterdiń, ylttyk kholdingterdiń zhaңe ylttyk kompaniyalardyń damu zhosparlaryna zhaңe memleket aksioneri bolyp tabylatyn ylttyk basqarushy kholdingterdiń, ylttyk kholdingterdiń, ylttyk kompaniyalardyń is-sharalar zhosparlaryna baralau zhyrgizu qaridalary» Respublikalyk byudzhettiń atqaryluyn bakylau zhenindegi esep komitetiniń 2015 zhyly 30 qarashadaғы № 16-NK normativtik qaulysy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012513>
11. INTOSAI kәsibi standarttar zhyiesi. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://www.issai.org/>
12. Қазақстан Respublikasynun Zhořary auditorlyk palatasynun resmi saity. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep?lang=kk>
13. Қазақстан Respublikasynun Prem'ер-Ministriniń resmi aqparattyk resursy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://primeminister.kz/kz/news/reviews/k-azak-standa-k-olzhetimdi-baspanany-k-alay-alug-a-bolady-7-20-25-bak-ytty-otbasy-zh-ne-skeri-baspana>
14. «Bakytty otbasymeN» baspanaly bol'fandar. 2%-ben yi al'fandar ne deidi? Ehlektrondyk resurs – URL: <https://informburo.kz/kaz/baytty-otbasymen-baspanaly-bol'fandar-2-ben-y-al'fandar-ne-deyd.html>
15. «Tyryyn yi qatynastary turaly» Қазақстан Respublikasynun 1997 zhyly 16 sauirdegi №94 Zaңy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000094>
16. «Tsifirlyk ҚазақstaN» memlekettik bar'darlamasynun iske asyryluyn aralyk baralaua zhaңe aqparattandyru salasyndaғы memleket aktivteriniń paidalanylu tiimidiligne zhyrgizilgen nәtizheleri turaly auditorlyk qorytyndy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents/details/320509?lang=kk>
17. Kanadanyń bas auditorlyk keңsesiniń resmi saity (OAG). Ehlektrondyk resurs – URL: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/au_fs_e_371.html
18. 2022-2026 zhyldarға арналған federaldy tyraқты damu strategiyasynun zhabasyna tysiniktemeler. Ehlektrondyk resurs – URL: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/esd_fs_e_43324.html
19. 2019-2022 zhyldarға арналған federaldy tyraқты damu strategiyasynun zhabasyna sholu zhaңe eskertu. Ehlektrondyk resurs – URL: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/Francais/esd_fs_f_44098.html#app2
20. Resei Federatsiyasynun Esep palatasy alqasynun qaulysymen bekittilgen 2020 zhyly 10 qarashadaғы №17 ӨK «Syrtky memlekettik audit (bakylau) standarty. SGA 105 «Strategiyalyk audiT». Ehlektrondyk resurs – URL: <https://ach.gov.ru/upload/iblock/d57/d573b890bbe331d3707d2c98a4bf20f1.pdf>
21. Resei Federatsiyasynun Esep palatasynun 2020 zhyly zhymysy turaly esep. Ehlektrondyk resurs – URL: https://ach.gov.ru/reports/report_2020
22. Resei Federatsiyasynun Esep palatasynun 2021 zhyly zhymysy turaly esep. Ehlektrondyk resurs – URL: https://ach.gov.ru/reports/report_2021
23. Resei Federatsiyasynun Esep palatasynun 2022 zhyly zhymysy turaly esep. Ehlektrondyk resurs – URL: https://ach.gov.ru/reports/report_2022
24. Kytai Khaalыk Respublikasynun memlekettik bakylau basqarmasy. Ehlektrondyk resurs – URL: <https://www.audit.gov.cn/en/index.html>
25. Sokolov A. V. Strategii Forsait: vzglyad v budushchee // Forsait. 2007. № 1. S. 8–15.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АУДИТ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ

Мухтарбек А.Е.*

магистрант

Евразийский национальный университет

имени Л.Н.Гумилева

г. Астана, Республика Казахстан

E-mail: yermukhanovna@list.ru

Алибекова Б.А.

к.э.н., доцент

Евразийский национальный университет

имени Л.Н.Гумилева

г. Астана, Республика Казахстан

E-mail: alibekova_ba@enu.kz

Аннотация: Эффективность политики любого государства зависит от правильности разработанной стратегии, рационального использования ресурсов. В связи с этим в странах мира возникла необходимость формирования стратегического аудита. Методология стратегического аудита сформировалась в ряде государств как стандарт внешнего государственного аудита, у нас – как направление аудита эффективности и оценка государственной политики. Изучен опыт проверки стратегических документов в практике Высшей аудиторской палаты. Установлено, что стратегический аудит формируется как оценка и как направление аудита эффективности, а в ходе осуществления – как индивидуальный тип эффективности или комплексный аудит эффективности и аудит соответствия. Таким образом, установлено, что аудит стратегических документов не включает аудит финансовой отчетности, при формировании стратегических документов имеются противоречия между показателями и документами и отсутствует отдельная методика. Для решения указанных вопросов были изучены передовые практики Главного аудиторского управления Канады (GAO), Счетной палаты Российской Федерации, Управления государственного контроля Китайской Народной Республики (NAO). В практике GAO стратегический аудит рекомендован к проведению как аудит комплексной финансовой отчетности и эффективности, принятию сформированного в Российской Федерации МСА «стратегический аудит», оценке и использованию в отечественной практике метода Форсайта в КНР. Кроме того, предлагается использовать в отечественной практике в разрешении противоречий при формировании документов системы государственного планирования, что при формировании стратегических документов изучаются и утверждаются специальные показатели для каждой цели, предусмотренной для достижения ЦУР, и их реализации.

Ключевые слова: государственный аудит, стратегический аудит, оценка, аудит эффективности, аудит соответствия, аудит финансовой отчетности, Высшая аудиторская палата.

STATE STRATEGIC AUDIT: FOREIGN EXPERIENCE AND ITS APPLICATION IN DOMESTIC PRACTICE

Mukhtarbek A.E.*

master's student

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

E-mail: yermukhanovna@list.ru

Alibekova B.A.

candidate of economic sciences, professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

E-mail: alibekova_ba@enu.kz

Abstract: The effectiveness of the policy of any state depends on the correctness of the developed strategy, rational use of resources. In this regard, there is a need to form a strategic audit in the countries of the world. The methodology of strategic audit has been formed in a number of states as a standard of external state audit, in our country – as a direction of performance audit and evaluation of public policy. The experience of checking strategic documents in the practice of the Supreme Audit Chamber has been studied. It has been established that strategic audit is formed as an assessment and as a direction of efficiency audit, and in the course of implementation – as an individual type of efficiency or a comprehensive efficiency audit and compliance audit. Thus, it is established that the audit of strategic documents does not include an audit of financial statements, when forming strategic documents there are contradictions between indicators and documents and there is no separate methodology. To address these issues, the best practices of the General Audit Office of Canada (GAO), the Accounts Chamber of the Russian Federation, the State Control Office of the People's Republic of China (NAO) were studied. In the practice of the GAO, strategic audit is recommended to be conducted as an audit of complex financial statements and efficiency, adoption of the ISA «strategic audit» formed in the Russian Federation, evaluation and use of the Foresight method in the PRC in domestic practice. In addition, it is proposed to use in domestic practice in resolving contradictions in the formation of documents of the state planning system, that when forming strategic documents, special indicators are studied and approved for each goal envisaged to achieve the SDGs and their implementation.

Keywords: state audit, strategic audit, evaluation, efficiency audit, compliance audit, audit of financial statements, Supreme Audit Chamber.